İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Public and Private International Law Bulletin, 42(2): 561–577

DOI: 10.26650/ppil.2022.42.2.1161112
http://ppil.istanbul.edu.tr/tr/_

Public and Private International Law Bulletin

Başvuru: 12.08.2022
Kabul: 26.08.2022
Online Yayın: 22.09.2022

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Sınır Dışı Kararlarının Yargısal Denetiminde İspat Sorunları

Issues of Proof in Judicial Review of Expulsion Decisions

Melikşah Yasin*

Öz

Yasadışı göç problemi, ülkemizde en yoğun tartışılan hukuki meselelerden biri haline gelmiştir. Bu meselenin sonuçlarından biri, yasadışı şekilde ülkeye giriş yapanların "sınır dışı" edilmesidir. Şüphesiz ki, "sınır dışı kararı" sadece yasadışı şekilde ülkeye giriş yapanlar bakımından değil, hukuka uygun olarak ülkeye giriş yapanlar bakımından da söz konusu olabilmektedir. Bir tarafı insan hakları diğer tarafı ise kamu düzeni gibi ihmali ve göz ardı edilmesi mümkün olmayan iki hukuki temele dayanan yasadışı göç olgusuyla, bu iki temeli de muhafaza ederek mücadeleyi mümkün kılacak bir yaklaşım, bunlardan birini üstün tutmak şeklindeki bir tercihten çok daha adil olacağına kuşku bulunmamaktadır.

Bu çalışmada ilk olarak sınır dışı kararlarının niteliği idare hukuku bakımından değerlendirilecektir. Bu kapsamda sınır dışı kararlarının tedbir mi yaptırım mı olduğu sorusuna cevap verilecek ve geçmişte yapılan hükümet tasarrufu değerlendirmesinin günümüzde reddedildiği ifade edilecektir. İkinci olarak sınır dışı kararlarının yargısal denetimindeki en önemli ispat zorlukları olan; ilgililere isnat edilen fiilleri ispat edecek delilleri elde etme güçlüğü ve karara dayanak alınan bilgilerin delil niteliği ve ispat gücü idari mahkemelerin ve Anayasa Mahkemesinin kararları uyarınca değerlendirilecektir.

Daha sonra, sınır dışı kararlarının denetiminde önemli bir delil niteliği taşıyan ceza soruşturma ve kovuşturmalarının idari davalardaki etkisi incelenecektir. Son olarak ise sınır dışı kararlarının yargısal denetiminde uygulanabilecek ispat standartları değerlendirilerek kanaatimizce mahkemelerce uygulanması gereken ispat standardı belirtilecektir.

Anahtar Kelimeler

İdari Yargılama Hukuku, İspat Standardı, Sınır Dışı Kararları, Makul Şüphe Standardı, Makul Şüphenin Ötesinde Standardı

Abstract

The problem of illegal immigration has become one of the most intensely debated legal issues in Turkey. One of the consequences of this issue involves the expulsion of those who've entered the country illegally. Undoubtedly, expulsion decisions may be an issue not only for those who've enter the country illegally, but also for those who've entered the country legally. The phenomenon of illegal migration has two legal bases: human rights on one side and public order on the other, which cannot be neglected or ignored. An approach to dealing with this phenomenon that preserves both bases would undoubtedly be much fairer than a preference for one over the other. Secondly, the most important difficulties of proof in the judicial review of expulsion decisions, namely the difficulty of obtaining evidence to prove the acts alleged against the persons concerned and the evidentiary quality and strength of proof of the information on which the decision is based, will be evaluated in accordance with the decisions of administrative courts and the Constitutional Court. This study will first evaluate the nature of expulsion decisions in terms of administrative law. In this context, the study will answer the question of whether expulsion decisions are administrative measures or administrative sanctions. It will then indicate how the previous assumption of expulsion decisions being governmental acts is now rejected. Next, the study will analyze administrative proceedings with regard to the impact of the criminal investigations and prosecutions

* **Sorumlu Yazar:** Melikşah Yasin (Prof. Dr.), İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye. E-posta: meliksah.yasin@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0001-6887-5434

Atıf: Yasin M, "Sınır Dışı Kararlarının Yargısal Denetiminde İspat Sorunları" (2022) 42(2) PPIL 561.
https://doi.org/10.26650/ppil.2022.42.2.1161112

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

that constitute important evidence in the review of expulsion decisions. Lastly, the study will evaluate the standards of proof that may be applied in the judicial review of expulsion decisions and will state the standard of proof that this study believes courts should apply.

Keywords
Administrative Justice Law, Standard of Proof, Expulsion Decisions, Reasonable Doubt, Beyond Reasonable Doubt

Extended Summary

The phenomenon of illegal immigration has been intensively encountered and discussed in Turkey in recent years, and one of its legal consequences involves the expulsion of those who've illegally entered the country. Expulsion decisions can undoubtedly be awarded not only for those who've entered the country illegally but also for those who've entered the country in accordance with the law. In administrative decisions regarding the expulsion of foreigners who've entered the country unlawfully or who've entered the country lawfully but whose expulsion is deemed appropriate for different legal reasons, multiple legal principles may sometimes come into conflict with one another, or different legal interests may conflict, such as protecting fundamental rights and protecting public order. The administration's preference in this conflict or confrontation may occur as the deciding factor in which decision to make, but this may not always lead to fair and equitable results. If the use of preference or preponderance in favor of one legal interest or legal principle would result in unacceptable or intolerable consequences for the other, then methods and approaches that would cause less harm to the neglected one should be used instead of choosing just one option. The social, political, and economic aspects of expulsion decisions should also be stated to not suppress the legality of their assessment in a judicial review.

The phenomenon of illegal migration has two legal bases: human rights on one side and public order on the other, neither of which can be neglected or ignored. An approach to dealing with this phenomenon that preserves both bases would undoubtedly be much fairer than a preference for one over the other.

This study will first evaluate the nature of expulsion decisions in terms of administrative law. This assessment will answer the question of whether expulsion decisions are administrative measures or administrative sanctions. The study will then indicate how the previous assumption that expulsion decisions are governmental acts has now been rejected. Secondly, the study will examine the evidentiary nature of confidential information and documents as well as intelligence documents. In this context, Article 20 from the Procedures of Administrative Justice Act will be examined. This section will present the administrative courts' interpretations regarding Article 20 and subsequently compare the rights-based perspective of the Constitutional Court with that of the administrative courts.

Thirdly, the study will analyze the impact criminal investigations and prosecutions, which constitute important evidence in the review of expulsion orders, have on administrative proceedings. This is because the administrative courts that review expulsion decisions take into account whether any ongoing criminal investigation or prosecution is found for the person against whom a decision has been issued. Furthermore, three questions are answered under this section: Does the fact that a criminal investigation has been initiated against a person on its own sufficient for an expulsion decision, is the initiation of a criminal case sufficient or does it require a conviction, and do all convictions require expulsion? This study concludes that a distinction should be made in terms of the degree of the offense committed, even if a conviction has been obtained against the person for whom an expulsion decision has been issued.

Fourthly, the study will assess the standard of proof courts apply in the judicial review of expulsion decisions. The concept of standard of proof refers to the minimum level of proof that a court must meet before reaching a conclusion in a particular case. In administrative procedural law, different standards of proof can be said to be applied for different types of disputes. Beyond a reasonable doubt as a strong standard of proof should be noted to be sought especially for administrative sanctions. The Constitutional Court has recognized in its decisions that, as a rule, different standards of proof may be required for different disputes, and applying different standards of proof in disputes involving different legal disciplines such as criminal law, tax law, compensation law, and administrative law may be possible. An expulsion decision against a foreigner does not require as high a standard of proof as in criminal law. When evaluating the characteristics of the case and the evidence, reasonable suspicion may be considered sufficient for expulsion decisions. Although the standard of proof of beyond a reasonable doubt, which is the standard of proof in criminal law, is required for administrative sanctions, a lower standard of proof should be considered sufficient in expulsion decisions by considering the threat it poses to national security and public order.

However, adopting a lower standard of proof does not mean that these decisions will be unjustified. Nor does a lower standard of proof imply a trial without evidence. The reasonable standard of doubt this study proposes means that the information available for judicial review of a decision should lead to the strong opinion that an expulsion decision should be made. In other words, it requires the presence of evidence of sufficient quality to form such a judgment.

Sınır Dışı Kararlarının Yargısal Denetiminde İspat Sorunları

Giriş

Türkiye'de son yıllarda yoğun olarak karşılaşılan ve tartışılan yasadışı göç olgusunun hukuki sonuçlarından biri de yasadışı şekilde ülkeye giriş yapanların "sınır dışı" edilmesidir[1]. Şüphesiz ki, *"yabancıların bu konudaki istençlerine bakılmaksızın ülke dışına çıkarılması*[2] *"* olarak tanımlanan "sınır dışı kararı" sadece yasadışı şekilde ülkeye giriş yapanlar bakımından değil, hukuka uygun olarak ülkeye giriş yapanlar bakımından da söz konusu olabilmektedir. İdarenin; hukuka aykırı şekilde ülkeye giriş yapan veya hukuka uygun şekilde ülkeye girmekle beraber farklı hukuki gerekçelerle sınır dışı edilmesi uygun görülen yabancıların sınır dışı edilmelerine ilişkin kararlarında; zaman zaman birden çok hukuk ilkesi karşı karşıya gelebilmekte veya temel hakların korunması ile kamu düzeninin korunması gibi farklı hukuki menfaatler çatışabilmektedir. Bu çatışma veya karşı karşıya kalma durumunda, idarenin tercihi, bunlardan birini üstün tutarak karar verme şeklinde tezahür etmekle birlikte, bu tutum her zaman adil ve hakkaniyetli sonuçlara yol açmayabilir. Tercih veya üstünlük hangi "hukuki menfaat" veya "hukuk ilkesi" lehine kullanılırsa diğeri bakımından kabul edilemez veya tahammül edilemez sonuçlar ortaya çıkacak ise bu durumda, seçeneklerden birini tercih etmekten çok, ihmal edilenin daha az zarar vereceği yöntemlere ve yaklaşımlara ihtiyaç bulunmaktadır. "Sosyal, siyasi ve ekonomik yönlerinin" de bulunduğu kabul edilen[3] sınır dışı işlemlerinin, bu özelliğinin, işlemlerin yargısal denetiminde hukukiliğini baskılamaması gerektiği de ifade edilmelidir.

Bir tarafı insan hakları[4] diğer tarafı ise kamu düzeni[5] gibi ihmali ve göz ardı edilmesi mümkün olmayan iki hukuki temele dayanan yasadışı göç olgusuyla, bu iki temeli de

1 DURAN; yasal olmayan yollarla yurda giriş yapanların geri çevrilmesinin bir kimseyi sınır dışı etmek olmadığını, kabul etmektedir. Ancak bugün yasal düzenleme (6458 Sayılı Kanun madde madde 54) ve genel kabulün yasadışı yollarla ülkeye girenlerin yurt dışına çıkarılmasını da sınır dışı kararına konu olduğu yönündedir. Lütfi Duran, 'Yabancıların Türkiye'den Sınırdışı Edilmesi' (1980) 2(1) İnsan Hakları Yıllığı 3-33.

2 Rona Aybay, 'Bir İnsan Hakkı Sorunu Olarak Sınırdışı Edilme' (2003) 2(2) Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 141, 142.

3 Esat Caner Yılmazoğlu, 'Yabancıların Sınırdışı Edilmesinin Anayasa Mahkemesinde Yargısal Denetimi' (2015) (5) Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi 905, 912.

4 Konun insan hakları boyutuna ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz Nuray Ekşi, 'İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 6. Maddesinin Yabancıların Sınırdışı Edilmesine Uygulanıp Uygulanmayacağı Sorunu' (2009) 29(1-2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 119-140; Ergin Ergül, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8. Maddesi Açısından Yabancıların Sınırdışı Edilmesi' (2015) (138) Danıştay Dergisi 9 vd; K. Sedat Sirmen, 'Yabancıların Türkiye'den Sınırdışı Edilmesine İlişkin Temel Düzenlemeler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye Hakkında Verdiği Örnek Kararlar' (2009) 67(3) Ankara Barosu Dergisi 29 vd; Makbule Koçak, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi' (2011) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi); Ceren Kaya, 'Anayasa Mahkemesi İçtihatları Çerçevesinde Mülteci ve Sığınmacıların Sınırdışı Edilmesi', (2021) 6(1) Middle East Journal Of Refugee Studies 39, 39-45.

Bu çalışmada kullanılan yargı kararlarını teminindeki desteği için Arş. Gör Rıdvan AKIN'a teşekkür ederim. Sınır dışı kararlarına ilişkin yargısal denetim tek dereceli olup, ilk derece mahkemesi kararları da yayınlanmadığından, bu çalışmada, konuya ilişkin yargısal bakış ancak ulaşılabilen kararlar ölçüsünde yapılabilmiştir.

5 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunun 54.maddesinde; "sınır dışı etme kararı alınacaklar" belirlenmiştir. Söz konusu Maddenin (d) bendinde "kamu düzeni, kamu güvenliği ve kamu sağlığı" kavramları birlikte kullanılmış olmakla birlikte, idare hukuku terminolojisi bakımından; "genel güvenlik, sağlık, dirlik ve esenlik" zaten; kamu düzeni kavramının unsurlarını oluşturduğundan ayrıca belirtilmesine gerek bulunmamaktadır. Ayrıca, aynı maddede ifade edilen, "geçimini meşru olmayan yollardan sağlamak" gibi davranışlar da ayrıca kamu düzenine aykırı davranışlardır. Bu nedenle bu metinde "kamu düzeni" kavramı bunları da kapsayacak şekilde idare hukukundaki anlamında kullanılmıştır.

muhafaza ederek mücadeleyi mümkün kılacak bir yaklaşımın, bunlardan birini üstün tutmak şeklindeki bir tercihten çok daha adil olacağına kuşku bulunmamaktadır.

Bu çalışmada; sınır dışı kararlarının iptali istemiyle açılan davalarda karşılaşılan ispat sorunları, bu yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1. SINIR DIŞI KARARININ NİTELİĞİ

Sınır dışı etme kavramı; en kısa tanımıyla, bir devletin, ülkesinde bulunan bir yabancıyı kendi hukukuna ve uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerine uygun şekilde ülke dışına çıkarmaya ilişkin hukuki tasarrufu olarak tanımlanabilir.[6] Sınır dışı kararlarının "*milletlerarası örf ve adet hukukunda ülkeye giriş, oturma ve çıkış konularında devletlerin münhasır yetkili oldukları ve yetkinin devletlerin ülkeleri üzerindeki egemenliğinin doğal bir sonucu olduğu"* kabul edilmekte, uluslararası ve ulusal insan hakları çalışmalarında devletlerin bu münhasır yetkisini sınırlandırmaya yönelik çaba sarf edildiği ifade edilmektedir[7]. Ayrıca, sınır dışı kararlarının; yabancıların "geri çevrilmesi", "suçluların iadesi" gibi kavramlardan farkına da dikkat çekilmektedir[8].

Bir yabancının; sınır dışı edilmesine ilişkin karar, öncelikle bir idari işlemdir ve diğer idari işlemler gibi, yetki, şekil, sebep, konu ve maksat unsurları bakımından hukuka uygun şekilde alınması gerektiği açıktır. Ayrıca bu idari işlem; idarenin kolluk faaliyeti kapsamında tesis ettiği bir idari yaptırım[9] olarak nitelendirilebileceği kuşkusuz olmakla birlikte, kimi zaman bu kararın bir idari tedbir mahiyetinde olduğu da göz arzı edilemez. Zira; yasadışı şekilde sınır ihlalinde bulunarak ülkeye giriş yapanların sınır dışı edilmesi kararlarının "idari yaptırım" niteliği ağır basmakta iken, ülkeye yasal yollarla girmiş olsalar dahi, kamu düzeni bakımından ülkede bulunmasında sakınca bulunanların -*henüz kamu düzeninin bozucu bir davranışları olmasa da*- sınır dışı edilmesi bir idari tedbirdir. Bu nitelemeye önem atfetmemizin sebebi; her iki karar bakımından uygulanacak ispat standardının farklı olması gerektiğine ilişkin kanaatimizdir. Zira idari yaptırımlar bakımından daha yüksek bir ispat standardı aranırken, idari tedbirler bakımından aynı ölçüde bir ispat standardına gerek bulunmamaktadır.

Sınırı dışı kararlarının "hükümet tasarrufu" olduğuna[10] ilişkin tartışmaların ise günümüz Anayasa ve İdare Hukuku düzenleme ve ilkeleri bakımından bir geçerliliğinin bulunmadığını ifade etmek gerekir[11].

6 Doktrindeki farklı tanımlar için bkz Nedime Tuğçe Yiğit, 'Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmeleri', (2018) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) 8.

7 Haluk Kabaalioğlu ve Nuray Ekşi, 'Yabancıların Türkiye'den Sınırdışı Edilmesi' (2004) 24(1-2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 503, 503.

8 Duran (n 1) 4.

9 Duran (n 1) 15, Kabaalioğlu ve Ekşi (n 7) 503.

10 Hatta sınır dışı kararlarının hükümet tasarruflarının yegane örneği olduğu da ileri sürülmüştür. İsmet Giritli, *Türkiyede ve Yabancı Memleketlerde Hükûmet Tasarrufları*, (İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1958) 117.

11 Bu konuda bkz Duran (n 1) 17 ff.

2. İSPAT ZORLUKLARI: Gizli Bilgi ve Belgeler ile İstihbari Bilgilerin Delil Niteliği

Sınır dışı kararlarının yargısal denetimindeki en önemli ispat zorluğu; ilgililere isnat edilen fiilleri ispat edecek delilleri elde etme güçlüğü, karara dayanak olarak alınan bilgilerin delil niteliği ve ispat gücüdür.

Bir yabancının; kamu düzeni bakımından tehdit oluşturduğuna ilişkin somut bilgi veya belge bulunması durumunda elbette ki bu deliller yargı makamları tarafından değerlendirilerek kararın hukuka uygunluğu denetlenecektir. 6458 Sayılı Kanun'un 54. maddesinde ifade edilen "sınır dışı gerekçelerinin" bir kısmının ispatı nispeten kolaydır. Örneğin; giriş yasağı olduğu halde ülkeye giriş yapanların bu davranışları, idarenin kayıtlarından kolayca tespit edilebilir. Benzer şekilde, Türkiye'de suç örgütü kuran veya mensubu olan, çeşitli suçlara karıştığı tespit edilen yabancılar hakkında verilen mahkûmiyet kararları veya toplumda infial oluşturan bazı hukuka aykırı davranışları tespit edilen yabancıların, kamu düzenini bozduklarına ilişkin "somut deliller" olduğu söylenebilecektir.

Ancak, özellikle terör örgütü üyeliği, irtibatı, iltisakı veya benzer yasadışı faaliyetler gibi sadece kendilerine özgü usullerle yürütülen istihbarat faaliyetleri ile tespit edilebilen fiillere ilişkin olarak kişiler hakkında verilen sınır dışı kararlarında, sadece bu istihbari veya gizli nitelikli bilgi ve belgelerin yeterli delil olup olmayacağı meselesi üzerinde durmak gerekir.

Gizli bilgi ve belgelerin delil niteliğine ilişkin olarak öncelikle İdari Yargılama Usulü Kanunu (İYUK) 20/3.maddeyi hatırlamak gerekir. Söz konusu hükme göre;

"(Ancak) istenen bilgi ve belgeler Devletin güvenliğine veya yüksek menfaatlerine veya Devletin güvenliği ve yüksek menfaatleriyle birlikte yabancı devletlere de ilişkin ise, Cumhurbaşkanı ya da ilgili Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakan, gerekçesini bildirmek suretiyle, söz konusu bilgi ve belgeleri vermeyebilir. Verilmeyen bilgi ve belgelere dayanılarak ileri sürülen savunmaya göre karar verilemez."

Bu hüküm ile gizlilik niteliği olan bilgi ve belgelerin zaten mahkemelere gönderilmemesine imkân sağlanmıştır. Bu madde kapsamı dışında; kimi zaman "gizlilik kaydı" olan bilgi ve belgeler de mahkemeye sunulmaktadır. Bu bilgi ve belgelerdeki gizlilik kaydına rağmen mahkemeye sunulmaları nedeniyle maddede belirtilen muafiyetten yararlanamazlar. Mahkeme tarafından bu bilgi ve belgelere göre karar verilecek ise adil yargılanma hakkı bir gereği olarak silahların eşitliğini sağlayabilmek bakımından bunların taraflara tebliğ edilmesi gerekir [12].

12 Bu konuda ayrıntılı bilgi ve yargı kararları konusunda bkz Melikşah Yasin, *İdari Yargılama Usulünde İspat* (1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık 2015), 24-32.

İstihbari bilgiler[13] ise, nitelikleri gereği "gizli olan" kimi zaman sübjektif değerlendirmelerin de karışabildiği kendine özgü yöntemlerle[14] elde edilen bilgilerdir.

Bu bilgilerin tek başına bir hukuki olgunun ispatı bakımından yeterli sayılmaları çok ciddi sakıncalar doğurabilir. Ancak; terör bağlantıları gibi bazı fiillerin istihbari bilgiler haricinde tespiti de çoğu zaman son derece güçtür. Elbette ki, bu istihbari bilgiler elde edildikten sonra yasal usullerle bu bilgilerin teyidini sağlayacak somut delillerin elde edilmesi de mümkün olabilir. Buna karşılık bazen bu durum uzun bir süreç ve hukuki prosedür gerektirdiğinden, bu süreci beklemek, kamu düzeni bakımından tehdit olgusunu gerçekleşmesine yol açabilir.

Yargı kararlarına bakıldığında ise, istihbari bilgilerin yargılama usulündeki delil niteliği bakımından ilginç yaklaşımların olduğunu söyleyebiliriz;

Sadece istihbari bilgilerin yeterli delil olarak kabul görmediği[15],

İstihbari bilgilerin delil olarak kabul edildiği[16],

---

13 İstihbari bilgilerin delil niteliği; ceza hukukunun da tartışılmaktadır. İstihbari bilgilerin delil niteliğine ilişkin olarak; konu hakkındaki yasal düzenlemelerden de hareketle; *"MİT'in raporları yargılamalarda delil olarak kullanılamaz. 2937 sayılı Kanunun 4. ve 6. maddeleri ile ek 1. maddesine baktığımızda, casusluk suçları ve Devlet sırlarına karşı suçlarla ilgili olanlarda MİT'in hazırladığı istihbarat raporları kullanılabilir, ancak bunların içeriklerinin de somut delillerle desteklenmesi lazım, yani sadece duyumlara dayalı veya saha araştırmalarından hazırlanan raporlar iz veya emare olabilirler, fakat bu raporların casusluk suçları ile Devlet sırlarına karşı işlenen suçlarda somut delillerle desteklenmesi şarttır. Bunun dışında: Milli istihbarat Teşkilatı ancak bir meseleyi araştırırken önüne çıkan veya tesadüf ettiği delili ilgili kurumlarla, bu kapsamda kolluk kuvveti ile paylaşabilir, ancak MİT'in delil toplama yetkisi yoktur. MİT'in, polisin ve jandarmanın telefon dinlemelerinden veya izlemelerden elde ettiklerinin de delil değeri yoktur ve bu veriler delil olarak kullanılamaz. MİT bakımdan bunun istisnası casusluk suçları ile Devlet sırlarına karşı suçlar olup, bu husus 2937 sayılı Kanunun ek 1. maddesinde yer almaktadır. MİT'in işi adli kolluk vazifesi görmek ve delil toplamak değildir, sadece bir olayda karşılaştığı delil varsa bunu ilgili yerlerle paylaşabilir ve bunlar, maddi hakikate ulaşılmasına katkı sağlamaları kaydıyla delil olarak kullanılabilir. Bunun dışında MİT sadece istihbarat toplar, idari veya adli kolluk vazifesi ise bulunmamaktadır."* Değerlendirmesi yapılmıştır. Ersan Şen, 'İstihbarat Raporlarının Delil Değeri' <https://www.hukukihaber.net/istihbarat-raporlarinin-delil-degeri-makale,7196.html> Erişim tarihi 01 Ağustos 2022. Bu konuda ayrıca bkz Çetin Arslan, 'İstihbaratın Ceza Muhakemesi Hukukunda Kullanımı (2011) 3(22) 10-14.

14 Bu yöntemler konusunda açıklamalar için bkz Ozan Kavsıracı ve Mehmet Demirbaş, 'İstihbarat Faaliyetlerinin Devlet Güvenliği Açısından İncelenmesi' (2020) 2(1) Anadolu Strateji Dergisi 49, 52.

15 Rusya Federasyonu vatandaşı olan davacı yasal olarak 23.12.2013 tarihinde Türkiye'ye giriş yapmış, sonrasında istihbarat birimlerinden elde edilen bilgiler uyarınca davacı hakkında 27.02.2014 tarihinde Türkiye'ye giriş yasağı kararı alınmıştır. Bu yasağın kaldırılması talebiyle yaptığı başvurunun reddi üzerine açılan davada;

"Uyuşmazlıkta; davacı hakkında yurda giriş yasağı kararı alınmasına dayanak olarak gösterilen Emniyet Genel Müdürlüğünün 28.1.2014 tarih ve 42224 sayılı yazısı incelendiğinde, söz konusu yazı ekinde uluslararası terörist faaliyetlerinin tespit ve deşifresi amacıyla sürdürülen çalışmalar kapsamında ülkemiz çatışma bölgelerine geçişlerde güzergah olarak kullanan yabancı uyruklu şahısların listesine yer verildiği, söz konusu listede davacının isminin de yer aldığı görülmekle birlikte; davacıya isnat edilen eyleme yönelik olarak somut herhangi bir bilgi ve belgenin dosyaya sunulmadığı, yine davacı hakkında kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından sakıncalı olduğu hususuna ilişkin olarak da herhangi bir bilgi ve belge olmadığı, davacıya yönelik ceza soruşturması veya kovuşturması olduğuna ilişkin de dava dosyası içerisinde herhangi bir bilgi veya belgenin yer almadığı hususları birlikte değerlendirildiğinde; davacının yurda girişinin yasaklanması yolunda tesis edilen dava konusu işlemde hukuka uyarlık bulunmadığı sonucuna varılmıştır." Danıştay 10 D, 3770/2312, 17.5.2021.

16 "Somut olayda; davacı hakkında tesis edilen G-87 tahdit koduna ilişkin işlemin Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Dairesi Başkanlığı'nın 09.07.2019 tarih ve 0701018 sayılı yazısına istinaden tesis edildiği, davalı idare tarafından Mahkememize sunulan savunma içeriğinde, söz konusu yazı ile davacının çatışma bölgeleriyle bağlantılı faaliyet gösterdiğine ilişkin bilgi intikal ettiğinin belirtildiği, tüm bu hususlar göz önünde bulundurularak terörist faaliyetlere iştiraklerin önlenmesi, çatışma bölgelerine seyahatlerin engellenmesi ve ülke güvenliğinin korunması bağlamında, davacı hakkında devlet güvenlik birimlerinin raporları dikkate alınmak suretiyle hükümranlık yetkisi dahilinde tesis olunduğu anlaşılan dava konusu işlemde hukuka aykırılık bulunmadığı sonucuna varılmıştır. Davanın Ç-114 tahdit kodunun iptaline yönelik kısmı yönünden; Olayda, davacı hakkında Kırıkkale Cumhuriyet Başsavcılığı'nca 2019/6558 soruşturma numarası ile DAEŞ silahlı terör örgütüne üye olma suçundan soruşturma başlatıldığı, bu sebeple 08.07.2019 tarihinden itibaren 1 yıl süreyle Ç-114(hakkında adli işlem yapılan yabancı) tahdit kodu veri girişi yapıldığı, sürenin bitimi nedeniyle bahsi geçen tahdit kodunun pasif duruma düştüğü, davacı hakkında adli soruşturma başlatılması sebebiyle söz konusu tahdit kodunun tesis edildiği görülmekle, Ç-114 tahdit kodu konulmasına ilişkin işlemde hukuka aykırılık bulunmadığı sonucuna varılmıştır." Ankara 1 İdare Mahkemesi, 1188/183, 28/01/2022.

İstihbari bilgilerin olmamasının davacı lehine değerlendirildiği[17],

İstihbari bilgilerin aksi yönündeki delillerden, daha doğrusu olgulardan hareketle, ilgiliye isnat edilen "kamu düzenini tehdit" iddiasının kabul görmediği,[18]

Kararlar olduğu gibi, mahkemenin ilgili idareden davacı hakkında istihbarat bilgisi olup olmadığını sorduğu karar örneği de bulunmaktadır[19].

Daha da ilginci; idarenin mahkemeye gönderdiği istihbarat bilgisinin adli ve idari işleme dayanak oluşturmayacağına ilişkin yazısı nedeniyle bu bilginin delil olarak

17 "Olayda; davacı hakkında süregelen bir "G-87" genel güvenlik tahdit kodunun (giriş yasağının) bulunmadığı, ayrıca davacının sabıkasının, gbt kaydının, faili meçhul olay yeri parmak izi APFİS kaydının da bulunmadığı, olay günü yapılan aramada adreste ve üzerinde suç unsuruna rastlanılmadığı, bulunan 44.000,00 Doların ise bir suçla ilgili olduğu yönünde herhangi bir tespit bulunmadığı, davacının uzun süredir Türkiye'de ikamet ettiği, ailesinin büyük bir bölümünün Türkiye'de yaşadığı, eşi ve çocuklarının geçerli ikamet izni bulunduğu, eşi ve 4 çocuğu ile birlikte ikamet ettiği, çocuklarının devlet okullarında okuduğu, davacı hakkında verilen 10.07.2014 tarihli sınır dışı kararının İstanbul 1. İdare Mahkemesinin 2014/2144 E. 2014/2544 K. sayılı kararıyla iptal edildiği, davacının Türkiye'de bulunduğu süre zarfında kamu güvenliği açısından tehdit oluşturabilecek bir davranışının olmadığı ve buna ilişkin bir fiilinin de gösterilemediği, hakkında başkaca yürütülen herhangi bir adli soruşturmada bulunmadığı, **arama kararına dayanak olan bir istihbaratın bulunmadığı**, davacının terör örgütü ile bağlantılı olabileceğine ilişkin bilgi ve delilin sunulamadığının görüldüğü, davacının kamu güvenliği açısından tehdit oluşturduğuna yönelik yapılan değerlendirmelerde bu yöndeki eyleminin sabit olmadığı anlaşıldığından, davacının 6458 sayılı kanunun 54/1-d bendi uyarınca sınır dışı edilmesine ilişkin dava konusu işlemde hukuka ve mevzuata uyarlık bulunmadığı sonucuna varılmıştır." İstanbul 1 İdare Mahkemesi, 2299/300, 31.1.2020.

18 "Uyuşmazlık konusu olayda; davacı hakkında her ne kadar G-87 (Genel güvenlik) kodlu tahdit kaydı bulunsa da, G-87 kodlu tahdit kaydının içeriğinin ve dayanaklarının araştırılmasına yönelik Mahkememizce yapılan ara kararlarımıza verilen cevaplardan, söz konusu tahdit kayıtlarının konulmasına neden olan istihbarat kaynağının Özbekistan güvenlik makamları olduğu ve buradan intikal eden istihbari veriler çerçevesince tahdit kayıtlarının konulduğunun anlaşıldığı, G-87 kodlu tahdit kaydının M-26 kodlu Özbekistan makamları tarafından işlenen İnterpol arama kaydına dayandığı, bu "M" kodunun "Mavi bülten" araması olduğu ve İrterpol-Europol Dairesi tarafından sadece yer ve kimlik tespiti amacıyla konulduğu, yakalamaya, giriş-çıkısı engellemeye veya seyahat hürriyetinden yoksun bırakmaya yönelik konulmuş bir kod olmadığı, bununla birlikte; M-26 ve G-87 kodlu tahdit kayıtları ile tedbir amaçlı konulan Ç-114 kodlu tahdit kaydı haricinde davacının kamu güvenliği ve kamu düzeni açısından tehdit oluşturduğu veya terör örgütleriyle irtibatlı olduğuna yönelik herhangi bir somut bilgi veya belgenin bulunmadığı gibi bu hususta davacıya somut bir fiil de isnat edilmediği, hakkında herhangi bir soruşturmanın veya arama kararının bulunmadığı, adli sicil kaydının temiz olduğu, 2011 yılında Türkiye'ye geldiği ve bu tarihten itibaren eşi ve sekiz çocuğuyla birlikte insani ikamet izni ve kısa dönem ikamet izni alarak Türkiye'de yaşadığı, gerekli tüm yasal prosüderleri yerine getirdiği, burada bulunduğu süre boyunca kamu düzeni ve güvenliği açısından tehdit oluşturabileceğini gösterir bir eyleminin veya davranışının tespit edilemediği, tüm bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde; davacının kamu düzeni ve kamu güvenliği açısından tehdit oluşturduğu yönündeki değerlendirmelerin somut olarak ortaya konulamadığının anlaşıldığı, öte yandan; davacının, ülkesinde dini ve siyasi nedenlerle özellikle Müslümanlara karşı baskı politikası uygulandığı, arkadaşlarının dini inançları nedeniyle tutuklandığı, kendisinin de işkence ve kötü muameleye maruz kalma tehlikesinin olduğu yönündeki "geri gönderilemezlik" iddiaları karşısında, 6458 sayılı Kanun'un 55. maddesi uyarınca davacının sınır dışı edilemeyecek yabancılar kapsamına girip girmediği araştırılmaksızın ve davacı hakkında nesnel ve öznel olarak menşe ülke değerlendirmesi yapılmaksızın eksik araştırma sonucu hakkında sınır dışı kararı verildiği de dikkate alındığında; davacının 6458 sayılı Kanun'un 54/1-(d) maddesi uyarınca sınır dışı edilmesine ilişkin dava konusu işlemde hukuka uyarlık bulunmadığı sonucuna varılmıştır." İstanbul 1 İdare Mahkemesi, 662/1777, 25.10.2018.

19 "Uyuşmazlıkta; Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Daire Başkanlığının 03.23.2020 tarih ve 865973 sayılı yazısına istinaden Göç İdaresi Genel Müdürlüğünce davacı hakkında G-87 (genel Güvenlik) tahdit kodu konulduğu anlaşıldığından, Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Daire Başkanlığından ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğünden 26.11.2020 tarih ve 0846633 sayılı yazının bir örneği ile birlikte davacıya ilişkin istihbari bilgilerin bir örneğinin gönderilmesinin istenildiği, buna karşın gerek istihbari gerek somut herhangi bir bilgi ve belge gönderilmediği gibi davalı idarece de davacının kamu düzeni veya kamu güvenliği bakımından bir tehdit oluşturduğuna dair herhangi bir bilgi ve belge sunulmadığı görülmektedir.

Bu durumda; davacının kamu düzeni veya kamu güvenliği tehdit ettiğine dair herhangi bir bilgi ve belge sunulmadığı anlaşıldığından, sınır dışı edilmesi yolunda tesis edilen işlemde hukuka ve mevzuata uyarlık bulunmamaktadır." Antalya 1 İdare Mahkemesi, 773/101, 27.01.2022.

değerlendirilmediği mahkeme kararı da vardır[20].

Bu karar örnekleri; istihbari bilgilerin delil niteliği konusunda yeknesak bir idari yargı pratiği olmadığını da göstermektedir[21].

İstihbari bilgilerin bu davalar bakımından değerlendirilmesinde şu hususların dikkate alınması gerektiği kanaatindeyim:

- Kural olarak, istihbari bilgilerin hem niteliği hem de elde ediliş yöntemleri nedeniyle, bir hukuki işlem ve mahkeme kararı bakımından kesin delil olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Ancak, başka bir yöntemle delillendirilmesi mümkün olmayan, bilhassa terör faaliyetleri gibi bazı durumlarda; istihbari bilgilerin göz ardı edilmesi kamu güvenliği bakımından son derece önemli sakıncalara yol açabilir.
- Ancak, bu istihbari bilgilerin, muhtemel sakıncalarını bir ölçüde de olsa giderebilmek bakımından; söz konusu bilgi ve belgelere dayalı isnatlara ilişkin ilgilinin savunması mutlaka alınmalı, aksi yönde delilleri varsa sunmasına imkân tanınmalıdır. Zira kimi zaman basit bir isim benzerliği dahi hukuka aykırı kararlara neden olabilmektedir[22].
- Diğer yandan, istihbari bilgilerin kaynağı, niteliği, ikna düzeyi gibi hususlara ilişkin yargı mercilerince değerlendirme yapılmalıdır. Örneğin; kendi ülkesinden muhalif olması nedeniyle çıkmış bir yabancı hakkında kendi ülkesinin istihbarat birimlerinin raporlarına şüpheyle yaklaşılmalıdır. Aynı şekilde, istihbarat raporlarında bilgilerin mahiyeti, bu bilgiler kapsamında yapılan değerlendirmelerin objektifliği, bilgilerin yeterliliği gibi hususlar da mahkemelerce değerlendirilmelidir. Diğer bir ifade ile istihbari bilginin muhtevası konusunda bir değerlendirme yapılmaması; çok ciddi hak ihlallerine yol açabilir. Bir örnekle izah etmek gerekir ise; ilgilinin internet kayıtları, telefon haberleşme verileri gibi somut bilgilere dayalı olarak düzenlenen istihbarat raporları ile sadece kimliği dahi belirsiz kişilerden sözlü olarak toplanan bilgilere istinaden düzenlenen istihbarat raporlarının ispat gücünün aynı olmadığı açıktır. Günümüzde istihbarat birimlerinin sahip olduğu teknik olanaklar da gözetildiğinde, ilgililer bakımından telafisi mümkün olmayan zararlara yol açma ihtimali bulunan bu tür bilgi ve belgelerin yeterli bir içerikle düzenlenmesinin gerekliliği/zorunluğunu ifade etmek gerekir.

20 "Uyuşmazlıkta; Mahkememizce alınan ara karar ile ilgili idarelerden, davacı hakkında konulan tahdit kodlarının konulma sebepleri sorularak buna ilişkin bilgi ve belge örneklerinin dava dosyasına sunulmasının istenilmesine karar verilmiş olup, ara karara İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğünce verilen cevapta davacı hakkında konulan G-87 koduna dayanak bilgilerin **istihbari mahiyette olduğu, hukuki delil niteliği taşımadığı, haricen delillendirilmedikçe yapılacak olan adli ve idari işlemlerde gerekçe teşkil edemeyeceğinin ifade edildiği görülmüştü**r. Bu durumda; davacının 6458 sayılı Yabancıların ve Uluslararası Koruma Kanunun 54maddesinin 1. Fıkrasının (d) bendinde yer alan "kamu düzeni veya kamu güvenliği ya da kamu sağlığını tehdit ettiği sonucuna varılmasına neden olan gerekçenin hakkında tahdit kodlarından kaynaklandığı, **söz konusu kodların da istihbari bir bilgi olduğu ve İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğünce anılan istihbari bilginin yalnız başına adli ve idari işlemlere gerekçe teşkil edemeyeceğinin ifade edildiği, bununla beraber davalı idarenin yargılamam aşamasında davacının kamu güvenliğini ya da kamu sağlığını tehdit ettiğine ilişkin somut ve kabul edilebilir bilgi ve belgeyi dava dosyasına ibraz etmediği görülmekle**; Anayasa ve diğer kanunlarda da yer alan masumiyet karinesi gereğince, kamu güvenliği ve düzeni açısından tehdit oluşturduğu hususu sabit olmadığı anlaşılan davacının 6458 sayılı Kanunun 54/1-d maddesi uyarınca sınır dışı edilmesine ilişkin dava konusu işlemde hukuka uyarlık bulunmadığı sonucuna varılmıştır." Bursa İdare Mahkemesi, 363/1011, 03.11.2021.

21 Sınır dışı kararlarında bir yeknesaklığın bulunmamasının gerekçelerinden biri de; bu kararlara ilişkin idari yargı denetimin 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunun 53/3.hükmüne göre tek dereceli olması, istinaf ve temyiz kanun yollarına tabi olmamasıdır. Bu konuda ayrıntılı değerlendirmeler ve bu kararların istinaf incelemesine tabi olduğuna ilişkin görüş için bkz Cemil Güner, 'Sınır Dışı Etme Kararı İle İlgili İdare Mahkemeleri Kararlarının Kesinliği' (2017) 75(1) İÜHFM 85-114.

22 "55. Terör örgütleri ile başarılı şekilde mücadele edilmesi için gerekli en önemli unsurlardan birisinin istihbarat çalışmaları olduğu bilinen bir gerçektir. Buna karşın anılan tespit, istihbari bilgilerin her koşulda mutlak doğru olarak kabul edilmesini ve bu bilgileri somutlaştırma yönünde bir işlem yapılmamasını gerektirmez." Anayasa Mahkemesi, Nesrin Köksal Başvurusu, 2018/26241, 23.02.2022.

Sonuç olarak; yargı mercilerinin, başka bir delille ispatı güç olan olgulara dayalı sınır dışı kararlarında, istihbarat raporlarını yok saymak yerine, bunların muhteva ve yeterlilik bakımından değerlendirmek suretiyle ispat gücü olanları, ilgilinin varsa aksi yöndeki savunma ve delilerini de sunmasına izin vermek suretiyle, delil olarak değerlendirebileceği kanaatindeyim.

Anayasa Mahkemesinin; konuya ilişkin bir bireysel başvuru kararına[23] bakıldığında; istihbarat bilgilerinin değerlendirilemeyeceği yönünde bir yaklaşımı benimsemediği gibi bazı istihbarat bilgilerinin mahkemeyle dahi paylaşılamayacağı yönünde bir kanaat ortaya koyduğu görülmektedir. Söz konusu kararda Yüksek Mahkeme;

> *"56.* ***Millî güvenliğin korunması için yürütülen istihbarat faaliyetlerinde elde edilen bilgi ve belgelerin gizliliğinin korunmasının önemi tartışmasızdır****. Bu nedenle bir yabancının özellikle terörist faaliyetlerle ilgili olarak ve millî güvenliğin korunması amacıyla sınır dışı edilmesinde veya ülkeye girişinin yasaklanmasında kamu makamlarından kişiyle ilgili ceza yargılaması yürütülmesi veya mahkûmiyet kararı bulunması* ***yahut elde edilen gizli nitelikte tüm bilgi ve belgeleri yargı mercilerine sunmaları gibi yüksek bir ispat standardı yükümlülüğü beklenemez****. Ancak kamu makamlarının soyut şekilde kişinin millî güvenlik bakımından tehlike oluşturduğunu ileri sürmeleri de yeterli değildir. Kamu makamlarının* ***mutlaka somut olayın koşulları içinde kişinin millî güvenliği tehlikeye atacak nitelikteki faaliyetlerde bulunduğuna dair yeterli ve ciddi bilgileri yargı mercilerine sunması gerekir*** *(A.G., § 53)."*

Değerlendirmesinde bulunmuştur. Ancak; mahkemeye sunulması zorunluluğu olmayan bu bilgi ve belgeler dışında bir delil bulunmaması durumunda, hangi "yeterli ve ciddi bilgilerin" mahkemeye sunulacağını sorusu cevapsız kalmaktadır. Dolayısıyla; bu yaklaşımın İYUK'un 20. maddesine aykırı olduğu, diğer bir ifade ile mahkemeye sunulmayan bilgi ve belgelere göre karar verilmesinin mümkün olmadığını tekrar hatırlatmak gerekir. Diğer yandan; sınır dışı veya benzer devletin hükümranlık yetkileri kapsamında olduğu ifade edilen milli güvenlikle doğrudan ilgili idari işlemlerin tesisinde dikkate alınan istihbari bilgilerin, en azından yargısal denetimi yapacak mahkemeye sunulması gerekir. Elbette ki bunun için yasal bir düzenleme ihtiyacı bulunmaktadır.

Anayasa Mahkemesi aynı kararının devamında ise isabetli olarak; *"Ayrıca derece mahkemelerince bu yönden yapılan denetimin de sırf şeklî bir inceleme olması durumunda anayasal hak ve özgürlüklerin fiilen somut ve etkili biçimde korunduğundan söz etmek mümkün olmayacaktır. Yargı makamlarının temel hak ve özgürlüklerin keyfiliğe karşı gerçekten ve etkili şekilde korunmasını sağlama görevleri gereği kamu makamlarınca müdahale ile ilgili olarak ileri sürülen sebepleri inceleyerek konuyla ilgili beyanların neden kabul edildiği veya reddedildiğine dair gerekçelerini kararlarında göstermeleri zorunludur (A.G., § 54)."* demek suretiyle, sadece bilgi ve belgelerin varlığının tespiti ile yetinmenin mümkün olmadığı ve içerik bakımından da bir denetimin gerekliliği/zorunluluğunu ifade etmiştir.

23 Anayasa Mahkemesi, A.A.A. Başvurusu, 2018/36516, 15.3.2022.

3. CEZA SORUŞTURMA VE KOVUŞTURMALARININ İDARİ İŞLEM BAKIMINDAN DELİL NİTELİĞİ

Sınır dışı kararları kimi zaman ilgililer tarafından işlendiği iddia edilen bir suç nedeniyle başlatılan ceza soruşturması/kovuşturmasına dayanarak da verilebilmektedir.

Bu hususa ilişkin olarak;

- İlgili hakkında bir ceza soruşturması başlatılmış olması tek başında sınır dışı kararı bakımından yeterli midir?
- Ceza davası açılmış olması yeterli midir yoksa mahkûmiyet kararı mı gerekir?
- Her mahkûmiyet kararı sınır dışı edilmeyi gerektir mi?

sorularının cevaplandırılması gerekmektedir.

Bir hukuka aykırı fiil, hem ceza hukuku hem de idare hukuku alanına girebilir. Suç niteliğindeki eylemlerin aynı zamanda disiplin suçu teşkil etmesi örneğinde olduğu gibi ilgili hakkında ceza hukuku ve idari süreçlerin aynı anda işletilmesi mümkün olabilmektedir. Diğer bir ifadeyle suç niteliğindeki eylem, idari yaptırımlara da konu olabilir. Bu durumda; ceza yargılamasındaki kararların, idari yaptırımlar bakımından etkisi, daha doğru bir ifadeyle delil niteliği, açıklanmalıdır.

Kural olarak; ceza yargılamasına ilişkin süreç ile idari yaptırım süreci birbirinden bağımsız olmakla beraber; ceza yargılamasında verilen kararların idari yaptırımlar bakımından da etkileri olabilir[24].

Sınır dışı kararları özelinde; ilgili hakkında ceza soruşturması/kovuşturması başlatılmasının tek başına, karar bakımından bir haklı neden olup olmayacağı, diğer bir ifade ile işlemin sebep unsuru bakımından yeterli olup olmayacağı sorusunun cevaplandırılması gerekmektedir. Soruyu; "bir yabancı hakkında ceza soruşturması/kovuşturması başlatılmış olması; tek başına kamu düzeni ve güvenliği bakımından ülkede bulunması bakımından bir tehdit oluşturduğuna delil teşkil eder mi?" şeklinde de sormak mümkündür.

Öncelikle; sınır dışı kararının temelinde bulunan maddi olgunun gerçekleşmediği, suçun unsurlarının oluşmadığı veya suçun o kişi tarafından işlenmediği yönünde ceza mahkemesince verilen bir beraat kararının, sınır dışı kararı bakımından da etkili olacağı söylenebilir. Ancak, delil yetersizliği gibi ceza yargılamasında uygulanan ispat standardının sağlanamaması veya şüpheden sanık yararlanır gibi ceza hukuku ilkeleri nedeniyle beraat kararı verilmesi durumunda ise, bu kararın idari yargı mercii bakımından bağlayıcı olmayacağı söylenebilir[25]. Danıştay'ın sınır dışı işlemlerine ilişkin çok eski kararları da bu yönde olup, Yüksek Mahkeme; ceza mahkemelerince verilen beraat kararları ile kendi bağlı saymamıştır[26].

24 Ceza davalarında verilen kararların idari işlemler bakımından etkisi bakımından ayrıntılı bilgi için bkz Yasin (n 11) 160 ff.

25 Nitekim Danıştay'ın disiplin cezalarına ilişkin verdiği kararlarında bu yaklaşımı kabul ettiği görülmektedir. Bkz Yasin (n 11) 161.

26 Söz konusu kararlar ve eleştirisi için bkz Duran (n 1) 20 ff.

Eğer ilgili hakkında verilen sınır dışı kararının tek dayanağı açılan ceza soruşturması/kovuşturması ise; ilgili hakkında başka bir delil yoksa, bu durumda; sadece soruşturma açılmasını yeterli kabul etmek haksız sonuçlara yol açabilir. Zira soruşturma neticesinde henüz eylemin suç teşkil edip etmediğine ilişkin yetkili makamların bir "kanaati" dahi oluşmamıştır. Bu nedenle; soruşturma neticesinde iddianame hazırlanarak mahkemeye sunulması ve iddianamenin mahkeme tarafından kabul edilmesi ile, en azından bir yargı makamının isnat edilen fiilin suç teşkil ettiğine dair ciddi şüphesinin ve bu şüpheyi destekleyen yeterli delilin bulunduğunu gösterir. Kovuşturma neticesinde verilen karardan bağımsız şekilde, bu aşamaya geçilmiş olması, ilgili hakkında sınır dışı tedbiri uygulanması için yeterli delil kabul edilebilir. Ancak sadece soruşturma başlatılmasını yeterli kabul etmek, kimi zaman bir sınır dışı kararına dayanak oluşturmak için düzmece soruşturmalar açılmasına dahi neden olabilir. Şüphesiz ki; hakkında ceza davası açılan yabancının sınır dışı edilmesi yerine ceza hukuku tedbirleri uygulanmak suretiyle kamu düzenine yönelik tehditlerin bertaraf edilmesi de mümkün olabilir.

Yargı pratiğine bakıldığında; ilgililer hakkında açılan ceza soruşturmalarının mahkemelerce dikkate alındığı görülmektedir.

Mahkemeler; haklarında sınır dışı kararı verilen kişilere yönelik ceza soruşturması veya kovuşturması olup olmadığını araştırmakta ve bulunması halinde bunu delil olarak değerlendirmektedir[27].

Bir başka kararda; ilgilinin ceza davasında *"suçu işlediğinin sabit olmaması nedeniyle*" beraat etmiş olması[28] dikkate alınmış, ancak sınır dışı kararının *"6458*

27 "Uyuşmazlıkta; davacı hakkında yurda giriş yasağı kararı alınmasına dayanak olarak gösterilen Emniyet Genel Müdürlüğünün 28.1.2014 tarih ve 42224 sayılı yazısı incelendiğinde, söz konusu yazı ekinde uluslararası terörist faaliyetlerinin tespit ve deşifresi amacıyla sürdürülen çalışmalar kapsamında ülkemiz çatışma bölgelerine geçişlerde güzergah olarak kullanan yabancı uyruklu şahısların listesine yer verildiği, söz konusu listede davacının isminin de yer aldığı görülmekle birlikte; davacıya isnat edilen eyleme yönelik olarak somut herhangi bir bilgi ve belgenin dosyaya sunulmadığı, yine davacı hakkında kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından sakıncalı olduğu hususuna ilişkin olarak da herhangi bir bilgi ve belge olmadığı, **davacıya yönelik ceza soruşturması veya kovuşturması olduğuna ilişkin de dava dosyası içerisinde herhangi bir bilgi veya belgenin yer almadığı husus**ları birlikte değerlendirildiğinde; davacının yurda girişinin yasaklanması yolunda tesis edilen dava konusu işlemde hukuka uyarlık bulunmadığı sonucuna varılmıştır." Danıştay 10 D, 3770/2312, 17.5.2021.

28 "Uyuşmazlıkta; davacı hakkında silahlı terör örgütü (IŞİD/DEAŞ) içinde bizzat faaliyet yürüttüğü ve örgüt mensuplarına yardım ve yataklık yapabileceği iddiası ile hakkında Terör Örgütü Üyesi Olmak suçundan dolayı yürütülen **ceza yargılaması neticesinde suçu işlediği sabit olmadığından Antalya 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nin 27.12.2016 tarihli ve E:2016/193, K:2016/237 sayılı kararı ile beraatine karar verildiği**, kararın 26.01.2017 tarihinde kesinleştiği, yargılamanın devam ettiği esnada tahliyesine karar verilen davacının kamu düzenini ya da güvenliğini tehlikeye sokacağı hususunda emarenin bulunması sebebiyle hakkında sınır dışı edilmesi yolunda dava konusu işlemin tesis edildiği, ancak yukarıda metnine yer verilen mevzuat hükümleri gereği davalı idarece, geri gönderilmesi halinde ülkesinde kötü muameleye uğrayacağını iddia eden davacının 6458 sayılı Kanunun 55. maddesi uyarınca sınır dışı edilemeyecek yabancılar kapsamında olup olmadığı hususunun araştırılması ve davacı hakkında menşe ülke değerlendirmesinin yapılması gerektiği halde dava konusu sınır dışı işlemi tesis edilirken davacının sınır dışı edilemeyecek yabancılar kapsamında olup olmadığı veya güvenli üçüncü bir ülkeye gönderilip gönderilmeyeceği hususunda davalı idarece herhangi bir değerlendirme yapılmadığı gibi sınır dışı etme kararında da davacının sınır dışı edileceği ülkenin (menşei ülke, transit gidebileceği ülke ve üçüncü bir ülke) de belirtilmediği yine, Mahkememizce bu yolda yapılan 04.09.2020 tarihli ara karara cevaben de " davacının 3. güvenli ülkeye çıkış yapabileceğini bilmesi gerektiği, onun durumunda olan kişilerin Sudan'a gittiği" belirtilerek davacının bu yoldaki iddiası ile ilgili tatmin edici bir değerlendirme yapılmadığı, davacının geri gönderilmesi halinde sınır dışı edileceği ülkede kötü muameleye maruz kalma riskinin idarece araştırıldığına dair herhangi bir belgenin de dosyaya sunulmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumda; dava konusu sınır dışı işleminin tesisi aşamasında davalı idarece 6458 sayılı Kanunun 4. ve 55. maddesi kapsamında araştırma ve değerlendirme yapılmadan ve davacının (menşei ülke, transit gidebileceği ülke ve üçüncü bir ülke) hangi ülkeye sınır dışı edileceği belirlenmeden tesis edilen sınır dışı işleminde hukuka ve mevzuata uyarlık bulunmamaktadır." Antalya 1 İdare Mahkemesi, 623/776, 08.10.2020.

sayılı Kanunun 4. ve 55. maddesi kapsamında araştırma ve değerlendirme yapılmadan ve davacının (menşei ülke, transit gidebileceği ülke ve üçüncü bir ülke) hangi ülkeye sınır dışı edileceği belirlenmeden" alındığı gerekçesiyle işlem iptal edilmiştir. Bu kararda ilginç şekilde ceza davasında verilen beraat kararına atıf bulunmasına rağmen, sınır dışı kararının hukuka aykırılığı bu gerekçeye değil, sınır dışı edileceği ülkenin belirlenmemiş olmasına dayandırılmıştır.

Bir başka davada; 1219 Sayılı Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanuna muhalefet ettiği gerekçesiyle ceza davası açılmış olsa bile davanın halen derdest olduğu ve *"Öte yandan, yargılama sonucuna göre davacı hakkında bir ceza verilmesi durumunda davalı idarece yeniden işlem tesis edilebileceği açıktır"* gerekçesiyle sınır dışı kararı hukuka aykırı bulunmuştur[29].

Bu karar; ilgiliye isnat edilen suçun niteliğinin de mahkeme tarafından dikkate alındığı şeklinde bir kanaate neden olmaktadır. Gerçekten de her suç isnadının sınır dışı kararı verilmesi için yeterli olup olmayacağı da ayrıca tartışılması gereken bir sorudur. Her suçun az veya çok "kamu düzeni ve güvenliğini bozduğu" gerçeği dikkate alındığında böyle bir tartışmanın anlamının olmadığı ileri sürülebilir. Ancak, terör örgütü üyeliği, gasp, tecavüz gibi ağır suçlar ile daha basit nitelikli suçlar bakımından bir ayırım yapmaksızın sınır dışı kararı verilmesi de adil olmayabilir. Örneğin ülkemizde sıkça karşılaşılan bir taksiciyle ücret konusunda anlaşmazlıktan veya bir restoranda fatura konusunda yaşanan tartışmadan dolayı yapılan şikâyet üzerine ceza davası açılması nedeniyle sınır dışı kararı verilmesinin ağır ve ölçüsüz bir yaptırım olacağı kanaatindeyim. Bu nedenle; suçun niteliği, işlenme biçimi ve kamu düzeni üzerindeki etkisi gibi hususların da göz önünde bulundurulması gerektiği söylenebilir.

4. SINIR DIŞI KARARLARININ YARGISAL DENETİMİNDE İSPAT STANDARDI

İspat standardı kavramı, bir mahkemenin belirli bir davada bir kanaate ulaşmadan önce karşılamak zorunda olduğu asgari ispat düzeyini, ifade etmekte ve "(B)*ir idari otorite yahut mahkeme nezdinde belirli bir vakıa ya da iddianın gerçekleştiğinin ispatı için aşılması zorunlu olan niteliksel ve niceliksel ispat eşiği*[30]*"* olarak tarif edilmektedir. İdari yargı uygulamasında, farklı nitelikteki uyuşmazlıklar bakımından farklı ispat

29 "Uyuşmazlıkta, Ukrayna vatandaşı olan davacının 1219 Sayılı Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanuna muhalefet ettiği gerekçesiyle alınan ifadesinde *arkadaşı I.K.'dan tırnaklarını yaptırmak istediğini söylediğini arkadaşının da onu başka bir arkadaşlarının olduğu yere götürdüğünü, Türkiye'de çalışmadığını*, beyan ettiği, UYAP Bilişim sisteminde yapılan incelemede, sınır dışı kararına gerekçe teşkil eden eylem nedeniyle 1219 sayılı Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarz-ı İcrasına Dair Kanun'a muhalefet suçundan İstanbul 51.Asliye Ceza Mahkemesinin E:2021/211 sayılı dosyasında kamu davası açıldığı, yargılamanın halen derdest olduğunun anlaşıldığı, davacının estetik faaliyetlerini gerçekleştirdiğine ilişkin somut tespit bulunmadığı, kamu düzeni ve güvenliğini tehdit oluşturduğu sabit olmayan davacının 6458 sayılı Kanunun 54/1-d bendi gereği sınır dışı edilmesine ilişkin dava konusu işlemde hukuka uyarlık bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öte yandan, yargılama sonucuna göre davacı hakkında bir ceza verilmesi durumunda davalı idarece yeniden işlem tesis edilebileceği açıktır." İstanbul 1 İdare Mahkemesi, 1224/554.

30 Burcu Can, *Rekabet Hukukunda Kartellere İlişkin İspat Standardı* (Rekabet Kurumu 2012) 6.

standartlarının uygulandığı söylenebilir. Özellikle idari yaptırımlar bakımından güçlü bir ispat standardı olan "makul şüphenin ötesinde" ispat standardının arandığını ifade etmek gerekir[31].

AYM bireysel başvuru kararlarında da, kural olarak farklı uyuşmazlıklar bakımından farklı ispat standardının aranabileceğini; ceza hukuku, vergi hukuku, tazminat hukuku, idare hukuku gibi farklı hukuk disiplinlerini ilgilendiren uyuşmazlıklarda farklı ispat standardı uygulanmasının mümkün olduğunu kabul etmektedir. Özellikle aynı fiile ilişkin ceza davaları ile disiplin cezalarına ilişkin idari davalarda; farklı ispat standardı uygulanmasında hukuka aykırılık bulunmadığına hükmetmektedir[32].

Ancak bu kapsamda yapılan değerlendirmelerde delil yetersizliğine dayalı olsa bile kişi hakkında verilen beraat kararına aykırı olarak kişinin suçsuz olmadığı yönünde değerlendirmelerden kaçınılması gerekir. Aksi bir tutum masumiyet karinesine aykırılık teşkil eder. Bu nedenle; ceza davalarına oranla, daha düşük bir ispat standardı gerektiren idari uyuşmazlıklar bakımından, idari yargı mercilerince verilen kararlarda kişinin suçluluğunu ima eden ya da kabul eden bir yargıya, kişinin suçlu olduğuna dair bir ima ya da inanca yer verilmemelidir[33].

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, bir yabancı hakkında verilecek olan sınır dışı kararında; ceza hukukundaki kadar yüksek bir ispat standardına gerek bulunmamaktadır. Somut olayın özellikleri ve deliller değerlendirildiğinde "makul şüphe" sınır dışı kararları bakımından yeterli kabul edilebilir. Her ne kadar; idari yaptırımlar bakımından ceza hukuku ispat standardı olan "makul şüphenin ötesinde" ispat standardı aranmakta ise de, milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından oluşturduğu tehdit dikkate alınarak, sınır dışı kararlarında daha düşük bir ispat standardı yeterli kabul edilmelidir. Zira

31 İspat standardı kavramı, gerekliliği, işlevi ve İdari Yargı mercilerinin uyguladığı ispat standartları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz Yasin (n 11) 181-205.

32 "Bu noktada belirtilmelidir ki hukuka veya sözleşmeye aykırı bir fiil nedeniyle başkasına verilmiş olan zararın tazmin edilmesi yükümlülüğünü ifade eden hukuki sorumluluk; ceza hukuku alanında suç diye adlandırılan, insan davranışına göre daha geniş bir hukuka aykırı davranış grubunu kapsamaktadır. Bir eylemin suç teşkil edebilmesi için ilgili kanunda açıkça tanımlanması gerekirken haksız fiil için böyle bir sınırlamaya yer verilmemektedir. Ayrıca ceza hukuku alanında taksire dayalı sorumluluğun istisnai nitelik taşımasına rağmen başkalarına kasten veya taksirle verilen zararın hukuki sorumluluk kapsamında giderim imkânının daha fazla olduğu, ceza hukuku alanında objektif sorumluluğa yer verilmezken hukuki sorumluluk alanında objektif sorumluluk esasının da etkin şekilde uygulandığı ve hukuki sorumluluk alanında aynı maddi vakıalar çerçevesinde daha düşük bir ispat standardı kullanılarak kişisel sorumluluğun söz konusu olabildiği anlaşılmaktadır." Anayasa Mahkemesi, Işıl Yaykır Başvurusu, 2013/2284, 15.4.2014, § 44. Anayasa Mahkemesi, Peter Wirth Başvurusu, 2015/3379, 14.11.2018. Anayasa Mahkemesi, M. Başvurusu, 2014/9157, 8.2.2018.

"Ceza ve ceza muhakemesi hukuku ile vergi hukukunun farklı kural ve ilkelere tabi disiplinler olduğu açıktır. Ceza yargılamasında mevcut ispat koşullarının, kanıt araçlarının, maddi gerçeğe ulaşma yönündeki amaca dair irdelemenin vergi yargısı alanında da geçerli olduğunu söylemek mümkün değildir. Somut olayda idari yargı merci, idarenin vergi incelemesi sonucunda edindiği belgeler uyarınca ithal edilen ürün bedelinin eksik bildirildiğinin anlaşıldığını, başvurucunun da bunun aksini kanıtlayan belge sunamadığını tespit ederek davanın reddine hükmetmiştir. Ceza yargılamasında ise resmî belgede sahtecilik ve kaçakçılık suçları yönünden suçun unsurlarının oluşmadığı gerekçesiyle beraat yönünde hüküm kurulmuştur. Vergi yargısında, idari işlemin mevzuata uygun olup olmadığı yönünde ceza yargısına göre farklılık gösteren ispat standardında yapılan değerlendirme ile yukarıda belirtilen (bkz. § 8) gerekçe doğrultusunda ret hükmü kurulmuştur. Kararda bariz takdir hatası veya açık bir keyfilik oluşturan herhangi bir durum da tespit edilmemiştir." Anayasa Mahkemesi, Arif Parlak Başvurusu, 2014/11655, 10.1.2018. Aynı mahiyette Sabri Yılmaz Başvurusu, 2014/13344, 10.1.2018.

33 Anayasa Mahkemesi, Bülent Karataş Başvurusu, 2013/6428, 26.6.2014; Anayasa Mahkemesi, Mehmet Savni Kafadaroğlu Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5996, 15.10.2014; Anayasa Mahkemesi, Halil Atabey Başvurusu, 2013/3771, 16.10.2014.

sınır dışı kararları her zaman bir yaptırım olarak değil, kimi zaman bir tedbir olarak da uygulanabilmektedir. Bu kararların alınmasında devletlerin daha geniş bir takdir yetkisine sahip olduğu da kabul edildiğine göre, isnat edilen kamu düzenine aykırı fiillerin ceza hukukunda uygulanan ispat standardı olan "hiçbir tereddüde mahal bırakmayacak şekilde, makul şüphenin ötesinde ispat standardı" ile ispatı gerekmez.

Ancak daha düşük ispat standardının kabul edilmesi; bu kararların keyfi, gerekçesiz olacağı anlamına elbette ki gelmemektedir. Daha düşük ispat standardı; delilsiz bir yargılama anlamına da gelmemektedir. Önerdiğimiz "makul şüphe standardı", kararın yargısal denetiminde mevcut bilgilerin, sınır dışı kararı verilmesi konusunda güçlü bir kanaatin oluşması, diğer bir ifade ile bu kanaati oluşturacak yeterli nitelikte delilin bulunmasını gerektirir.

Sınır dışı kararlarının "devletin hükümranlık hakkı[34]" kapsamında ulusal güvenlik ve kamu düzeninin sağlanması kapsamında değerlendirildiğinde de daha düşük bir ispat standardının bu işlemler bakımından yeterli olarak kabul edilmesini gerektirmektedir. Anayasa Mahkemesinin yaklaşımının da bu yönde olduğu söylenebilir. Nitekim Anayasa Mahkemesi, sınır dışı kararları özelinde verdiği bir kararında[35] ise, özellikle terör faaliyetleri ve milli güvenliğin korunması amacına yönelik olarak alınan sınır dışı kararlarında yüksek bir ispat standardı aranmayacağını kabul etmiştir. Söz konusu kararda;

"56. Millî güvenliğin korunması için yürütülen istihbarat faaliyetlerinde elde edilen bilgi ve belgelerin gizliliğinin korunmasının önemi tartışmasızdır. Bu nedenle bir yabancının özellikle terörist faaliyetlerle ilgili olarak ve millî güvenliğin korunması amacıyla sınır dışı edilmesinde veya ülkeye girişinin yasaklanmasında kamu makamlarından kişiyle ilgili ceza yargılaması yürütülmesi veya mahkûmiyet kararı bulunması yahut elde edilen gizli nitelikte tüm bilgi ve belgeleri yargı mercilerine sunmaları gibi yüksek bir ispat standardı yükümlülüğü beklenemez. Ancak kamu makamlarının soyut şekilde kişinin millî güvenlik bakımından tehlike oluşturduğunu ileri sürmeleri de yeterli değildir. Kamu makamlarının mutlaka somut olayın koşulları içinde kişinin millî güvenliği tehlikeye atacak nitelikteki faaliyetlerde bulunduğuna dair yeterli ve ciddi bilgileri yargı mercilerine sunması gerekir (A.G., § 53)."

Şeklinde bir değerlendirme yapmıştır.

Sonuç

Sınır dışı kararları; yabancıların temel hak ve özgürlüklerini ilgilendirdiği gibi ülkelerin iç ve dış güvenliklerini de doğrudan ilgilendirmektedir. Demokratik bir hukuk devletinde; tamamen güvenlikçi bir anlayışla, temel hak ve özgürlükleri ihmal eden bir

34 Ankara 1 İdare Mahkemesi, 1188/183, 28.01.2022.

35 Anayasa Mahkemesi, A.A.A. Başvurusu, 2018/36516, 15.3.2022.

yaklaşımın kabul edilmesi beklenemez. Ancak bugün uluslararası terörizm gibi pek çok ülkeyi doğrudan etkileyen yasadışı faaliyetlerin engellenmesi, ülke sınırlarının ulusal ve uluslararası hukuka uygun şekilde korunması, idarenin bu alanda yürüteceği idari ve siyasi kolluk faaliyetleri ile mümkün olabilecektir.

Bir idari işlem olan "sınır dışı" kararlarının, diğer idari işlemler gibi idari yargı denetimine tabidir. Bu kararların kişi hak ve özgürlükleri bakımından doğurduğu sonuçların önemi nedeniyle, diğer idari işlemlerin yargısal denetimlerinde özel yargılama kuralları *(dava açma süresi, karar verme süresi, işlemin dava açılması ile kendiliğinden yürütmesinin durdurulması gibi)* getirilerek, daha etkili bir yargısal denetim sağlandığı görülmektedir. Bu davalara ilişkin ispat süreci de genel olarak diğer idari işlemlerle aynı niteliktedir. Ancak, bu çalışmada ortaya konulduğu üzere bilhassa ispat güçlükleri, delillerin niteliği, ispat standardı konusunda, bu kararların kendine özgü niteliklerinin dikkate alınmasını gerektirmektedir. Keyfilik ile hukukilik denetimi arasındaki çizginin korunması konusunda mahkemelerin göstereceği hassasiyet, idarelerin de bu tür kararların tesisinde daha özenli davranmasını sağlayacaktır.

Ayrıca, bu kararların kanun yolları denetimine tabi olmaması nedeniyle ortaya çıkan karar farklılıklarının asgari düzeye indirilmesi için Danıştay nezdinde, mahkemeler arası iletişimi sağlayacak bir ortam oluşturulabilir. Böylece farklı idare mahkemeleri, kendi kararlarını ve bakış açılarını paylaşarak mesleki bilgi alışverişi sağlayabilir ve neticede mümkün olduğu ölçüde bu kararlarda ortak bir yaklaşımın benimsenmesi sağlanabilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Bibliyografya/Bibliography

Arslan Ç, 'İstihbaratın Ceza Muhakemesi Hukukunda Kullanımı (2011) 3(22) 10-14.

Aybay R, 'Bir İnsan Hakkı Sorunu Olarak Sınırdışı Edilme' (2003) 2(2) Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 141-172.

Can B; Rekabet Hukukunda Kartellere İlişkin İspat Standardı (Rekabet Kurumu 2012).

Duran L, 'Yabancıların Türkiye'den Sınırdışı Edilmesi' (1980) 2(1) İnsan Hakları Yıllığı 3-33.

Ekşi N, 'İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 6. Maddesinin Yabancıların Sınırdışı Edilmesine Uygulanıp Uygulanmayacağı Sorunu' (2009) 29(1-2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 119-140.

Ergül E, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8. Maddesi Açısından Yabancıların Sınırdışı Edilmesi' (2015) (138) Danıştay Dergisi 9-31.

Giritli İ, *Türkiyede ve Yabancı Memleketlerde Hükûmet Tasarrufları*, (İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1958).

Güner C, 'Sınır Dışı Etme Kararı İle İlgili İdare Mahkemeleri Kararlarının Kesinliği' (2017) 75(1) İÜHFM 85-114.

Kabaalioğlu H ve Ekşi N, 'Yabancıların Türkiye'den Sınırdışı Edilmesi' (2004) 24(1-2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 503-522.

Kavsıracı O ve Demirbaş M, 'İstihbarat Faaliyetlerinin Devlet Güvenliği Açısından İncelenmesi' (2020) 2(1) Anadolu Strateji Dergisi 49-64.

Kaya C, 'Anayasa Mahkemesi İçtihatları Çerçevesinde Mülteci ve Sığınmacıların Sınırdışı Edilmesi', (2021) 6(1) Middle East Journal Of Refugee Studies 39-62.

Koçak M, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi' (2011) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Sirmen K. Sedat, 'Yabancıların Türkiye'den Sınırdışı Edilmesine İlişkin Temel Düzenlemeler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye Hakkında Verdiği Örnek Kararlar' (2009) 67(3) Ankara Barosu Dergisi 29-45.

Şen E, İstihbarat Raporlarının Delil Değeri' <https://www.hukukihaber.net/istihbarat-raporlarinin-delil-degeri-makale,7196.html> Erişim tarihi 01 Ağustos 2022.

Yasin M, *İdari Yargılama Usulünde İspat* (1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık 2015).

Yılmazoğlu EC, 'Yabancıların Sınırdışı Edilmesinin Anayasa Mahkemesinde Yargısal Denetimi' (2015) (5) Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi 905-928.

Yiğit NT, 'Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmeleri', (2018) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).